

FİNANSAL GELİŞİM ENDEKSİ: TÜRKİYE'DEKİ İLLERİN FİNANSAL GELİŞİM SEVİYELERİNİN ÖLÇÜLEBİLMESİ İÇİN BİR YAKLAŞIM

Dr. Arif SALDANLI*

Doç.Dr. Murat ŞEKER**

ÖZ

Finansal gelişim birçok faktöre bağlı olarak değerlendirilebilen bir kavramdır. Kavram üzerinde birçok görüş bulunmakla birlikte genel olarak finansal sistemin etkin şekilde işleyişi, finansal enstrümanların ulaşılabilirliği gibi durumlar daha ön plana çıkmaktadır. Literatür çerçevesinde ülke bazında finansal gelişim seviyelerinin karşılaştırıldığı çalışmalar bulunmaktadır. Ancak Türkiye için il ölçeğinde yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışma kapsamında 5 ana gruba ayrılmış 76 adet değişken ile Türkiye için iller arasında finansal gelişim endeksi oluşturulmuştur. Finansal gelişim seviyesi açısından bölgeler arasında büyük farklılıklar olduğu ve İstanbul, Ankara, İzmir ve Kocaeli illerinin en yüksek endeks değerlerine sahip oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Gelişim, Finansal Gelişim Endeksi

Jel Sınıflandırması: G10

FINANCIAL DEVELOPMENT INDEX: AN APPROACH TO MEASUREMENT OF LEVELS OF TURKEY'S PROVINCES FINANCIAL DEVELOPMENT

ABSTRACT

Financial developments a concept that is depend on many factors. Although there are various opinions on this concept, financial development is related to the efficiency of financial system and availability of financial instruments. There are many financial development studies about countries in the literature. But there is no study about financial development by level of city in Turkey. In this study, the level of 81 cities in Turkey will be presented there sults in the terms of the financial development in dex. The index was developed by 76

* İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İşletme Bölümü, saldanli@istanbul.edu.tr

** İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Maliye Bölümü, mseker@istanbul.edu.tr

different variables. According to this index, İstanbul is the first; Ağrı is the last city in the list. Thus, to put forth the factors affecting financial development at the level of cities, a frame work will be established for the discussion of the advantages and disadvantages of cities in terms of financial development.

18

Keywords: Financial Development, Financial Development Index

Jel Classification: G10

1. GİRİŞ

Genel olarak finansal sistemin etkin şekilde işleyişi, finansal enstrümanların ulaşılabilirliği gibi unsurların ön planda değerlendirildiği finansal gelişim kavramı, birçok araştırmaya konu edinilmiş bir alandır. Yapılan teorik ve ampirik çalışmalar, özellikle son yıllarda ülkeler arası karşılaştırmaları içeren endeksleme yöntemleri ile kendini göstermektedir. Bu endeksler arasında kapsamı ve değişken sayısı genişliği ile Dünya Ekonomi Forumu tarafından hazırlanan endeksler öne çıkmaktadır.

Bu çalışmada başta Dünya Ekonomi Forumu'nun konuyla ilgili alanda ürettiği endeksler olmak üzere, ulusal ve uluslararası literatür taranarak, Türkiye'de iller arası finansal gelişimi gösteren bir endeks hazırlanmıştır. Endeksin hazırlanmasında ülkeler nezdinde derlenen veriler, iller düzeyine indirgenerek yeniden yorumlanmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde finansal gelişim üzerine kavramsal tartışmalara yer verilerek teorik altyapı oluşturulmuştur. İkinci bölümde finansal gelişim alanındaki ulusal ve uluslararası literatür taraması yapılarak, örnek endeksler ortaya konulmuştur. Çalışmanın son bölümünde ise tarafımızca hazırlanan iller arası finansal gelişim endeksinin ilişkin kapsam, değişkenler ve hesaplama yöntemi açıklanmış ve endeks sonuçlarına yer verilmiştir.

2. FİNANSAL GELİŞİM ÜZERİNE KAVRAMSAL TARTIŞMALAR

Finansal gelişme kavramı finansal sistemin yapısında meydana gelen iyileşmeler olarak tanımlanabilir. Bu açıdan finansal gelişmeyi belirleyebilmek için finansal sistemin yapısındaki değişiklikleri incelemek gerekmektedir (Goldsmith 1969, 37). Bir ülkenin finansal sisteminin yapısını ortaya koyan unsurlar ise o ülkede finansal araç ve kurumların görünümü, özellikleri ve nispi boyutlarıdır. Çünkü finansal sistemin yapısını şekillendiren ekonomideki finansal araç ve kurumların bileşimidir (Öcal 1999, 272).

Finansal gelişme, finansal sistemin gerek büyüklük gerekse yapı itibarı ile uğradığı değişmeyi ifade eder. E. Shaw’ın (Shaw 1973, 45) ileri sürdüğü bu görüş, finansal sistemdeki bu gelişmeyi “ finansal derinleşme” kavramı ile açıklamaktadır.

Gerter - Rose 1994 yılında yaptıkları çalışmada, finansal gelişme sürecinin finansmanda yabancı kaynak kullanımında artış, finansal piyasalarda aracılık faaliyetlerinde artış, kredi piyasalarında genişleme, uluslararası sermaye piyasalarında kolay erişebilme imkânları ile değerlendirilebileceğini savunmuşlardır (Furstenberg ve Fratianni 1996, 19).

Finansal gelişmenin ölçülmesi konusunda çok farklı yöntemler kullanılabilmektedir. Buna karşın ölçüm kriterlerinin belirlenebilmesi ve gelişmenin değerlendirilebilmesi kolay değildir. Bu sebeple finansal gelişme ile ilgili alternatif ölçütlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca geliştirilen her gösterge, finans sektöründeki gelişmenin farklı yönlerindeki etkilerini açıklayacağından dolayı bu sonuçlara dayalı yapılacak analizlerde bu etkinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Kar ve Ağır 2005, 55).

Ampirik çalışmalarda finansal gelişmenin göstergesi olarak farklı değişkenler kullanılmaktadır (Gupta 1984; Odedokun 1989; King ve Levine 1993; Levine 1997; Gregorio ve Guidotti 1995; Lynch 1996; Arestis ve Demetriades 1997; Gelbard ve Leite 1999; Kar ve Pentacost 2000). Bu bağlamda finansal gelişme göstergeleri, finansal sistemin yapısal özellikleri, finansal piyasalarda ürün çeşitliliği ve değişim maliyeti gibi farklı kategorilerde incelenebilmektedir (Lynch 1996).

Parasal büyüklükler, taşıdığı bilgi dolayısıyla finansal kalkınma için kullanılan en yaygın göstergelerinden birisini oluşturmaktadır (Galetoviç 1996; Gregorio ve Guidotti 1995; Lynch 1996). Parasal büyüklükler olarak gösterilen bu büyüklükler, dar tanımlı para arzı (M1), geniş tanımlı para arzı (M2, M2Y, M3) değişkenlerinden türetilen (M1/GSMH, M2/GSMH, M2Y/GSMH, M3/GSMH gibi) çeşitli göstergelerden oluşmaktadır (Gupta 1984; Jung 1986; Odedokun 1989; Wood 1994; Murinde ve Eng 1994). Parasal büyüklüklerin finansal gelişmenin bir göstergesi olarak kullanılmasının bazı problemlere sebep olabileceği de tartışılmaktadır. Literatürde farklı parasal büyüklüklerin finansal aracılığın farklı yönlerini temsil edeceğini belirten görüşler mevcuttur (Gregorio ve Guidotti 1995; King ve Levine 1993a; King ve Levine 1993b). Gregorio ve Guidotti ise, M2/GSMH oranının mevduatların kredi olarak kullanılabilmesini göz önünde bulundurarak daha iyi bir finansal gösterge oranı olduğunu vurgulayarak, M1/GSMH’nin finansal

gelişme göstergesi olarak kullanımını eleştirmektedir (Gregorio ve Guidotti 1995).

Kredilere ilişkin büyüklükler olarak ise, yurt içi toplam kredi hacmi (YİKH) ile özel sektöre verilen krediler (ÖSKH) değişkenlerinden türetilebilecek (yurt içi kredi hacminin gelire oranı (YİKH/GSMH), özel sektöre verilen kredilerin gelir içerisindeki payı (ÖSKH/GSMH) veya özel sektöre verilen kredilerin toplam krediler içerisindeki payı (ÖSKH/YİKH gibi) göstergeler finansal gelişmenin ölçütü olarak kullanılmaktadır (Gupta 1984; Odedokun 1989; Agung ve Ford 1998; Durham 2002). King ve Levine'in kullandığı kredilere ilişkin göstergelerden birisini, özel girişimcilere verilen kredilerin, merkezi ve yerel yönetimlere verilen kredilerle kamu ve özel girişimcilere verilen krediler toplamına oranı olarak elde edilen değişken oluşturmaktayken diğeri ise özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içerisindeki payı oluşturmaktadır (King ve Levine 1993a).

Finansal gelişmişliğin miktar ölçütlerinden bir diğeri de sermaye piyasasına ilişkin göstergelerden oluşmaktadır (Arestis ve Demetriades 1997; Honousek ve Campos 1999, Mazur ve Alexander 2000, Müslümov ve Aras 2002). Bunlardan bir tanesi, sermaye piyasasının genişliğini ölçmek için kullanılan piyasa değeri oranı (market capitalization ratio), piyasadaki hisse senetleri değerlerinin (toplam piyasa değeri) GSMH'ye oranı yoluyla elde edilmektedir. Sermaye piyasasının genişliğinin ölçülmesi için kullanılan bir diğer gösterge ise piyasadaki şirketlerin sayısıdır.

Levine ve Zervos'a göre gelişmiş menkul kıymet borsaları, yatırımlar ve büyüme üzerinde bankacılık sektöründen daha güçlü ve farklı bir etkiye sahiptir (Levine ve Zervos 1996). Özellikle artan kapitalizasyon oranı bir ekonominin sermayeyi harekete geçirme ve riski dağıtma gücünü olumlu yönde etkileyebilir (Arestis ve Demetriades 1997, 785). Menkul kıymet borsalarının performansına dair diğer önemli noktalar, volatilite, yoğunlaşma ve fiyatlamada etkinliğin olup olmamasıyla ilgilidir. Fiyat oluşumunda etkinliğin ölçümü ulusal ve uluslararası sermaye piyasalarının dünya piyasalarına entegrasyonunun bir göstergesidir (Arestis ve Demetriades 1997, 786).

İktisadi gelişme sürecinde, finansal sistem çok önemli bir rol oynamakta ve işlevlerini çok farklı kanallarla yerine getirmektedir. Bundan dolayı finansal sistemin gelişimi farklı ölçütlerin kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda finansal sistemin yapısındaki değişikliklerin ve sistemi oluşturan alt birimlerin öneminin belirlenmesi de oldukça önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bu göstergelerden biri de,

M2/M1 oranıdır. Bu göstergedeki artış, bir ekonominin finansal sisteminin gelişmişlik seviyesi ile doğru orantılıdır (Lynch 1996, 126).

Finansal piyasalarda kullanılabilecek enstrümanların çeşitliliği de finansal gelişim göstergesi olarak kullanılabilmektedir. Sermaye piyasaları gelişmiş ülkelerde finansal ürünlerin çeşitliliği de paralel bir şekilde artış göstermektedir. Bu durum, piyasa aktörlerinin bir taraftan tasarruflarını birbirinden farklı yatırım enstrümanların da değerlendirebilmelerine olanak sunmakta, diğer taraftan da fona ihtiyacı olan birimlerin alternatif borç alabilme kabiliyetleri gelişmiş olmakta, doğal olarak da sisteme daha fazla fon çekilebilmektedir (Ağır 2010, 91).

Finansal sistem, tasarruf edenler ile yatırım yapmak için bu tasarrufları talep eden yatırımcıları karşı karşıya getirmektedir. Bu işlevini yerine getirirken yatırımcılardan aldığı kredi faiz oranı ile tasarruflara verdiği mevduat faiz oranı arasında kalan kısmı kendisi için alıkoyar. Etkin bir finansal sistem bu aracılık sisteminden az miktarı kendisi için alıkoyandır. Bu sayede yatırıma aktarılabilecek fon miktarının optimal seviyede tutulması olanaklı olur. Dolayısıyla bir finansal sistemin hedefi, işlem maliyetini azaltmak olmalıdır (Kar ve Ağır 2005, 64).

Ekonomilerde finansal gelişimin ölçülebilmesi için çok çeşitli göstergeler kullanılmaktadır. Dünya Bankası 1999 yılından itibaren ülkelerin finansal gelişim ve finansal sistemin yapısı üzerine bir veri tabanı yayınlamaya başlamıştır. Dünya Bankası bu amaçla finansal gelişme ve yapıyı;

- Finansal sistemin büyüklüğünü göstermek için kullanılan göstergeler
- Bankacılık sisteminin yapısını, büyüklüğünü ve istikrarı ile ilgili göstergeler
- Sermaye piyasaları ve sigortacılık sektörüne ilişkin göstergeler
- Finansal globalizasyon ile ilgili göstergeler olarak 4 ayrı bölümde ele almaktadır.

Finansal gelişmeyi ölçmek için yapılan bir diğer çalışma Avrupa Merkez Bankası tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada gelişmekte olan 28 ülkenin finansal göstergeleri gelişmiş ülkelerin göstergeleri ile kıyaslanmıştır. Bu karşılaştırma;

- Finansal kurumlar ve ilgili yasal düzenlemeler
- Finansal piyasalar erişim
- Piyasa performansı

olmak üzere 3 ana bölüm ve 22 kriter için yapılmıştır (Krishnan 2011, 2).

3. FİNANSAL GELİŞİM ENDEKSLERİ ÜZERİNE LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde finansal gelişim endeksleri üzerine literatür taraması yapılarak, ulusal ve uluslararası alandaki örnek uygulamalara yer verilmiştir. Başta Dünya Ekonomi Forumu tarafından hazırlanan endeksler olmak üzere, endeks uygulamalarının yöntemleri ve kapsamı derlenmiştir.

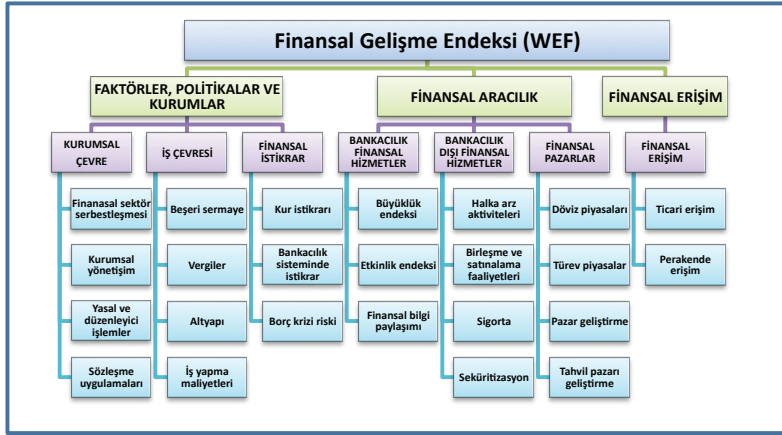
3.1. Uluslararası Alandaki Endeksler

Literatürde finansal gelişme üzerine hazırlanan en önemli endeks Dünya Ekonomi Forumu (The World Economic Forum) tarafından her yıl yayınlanan Finansal Gelişim Endeksi (The Financial Development Index)'dir. Dünya Ekonomi Forumu, finansal gelişmenin dışında her yıl Küresel Rekabetçilik Endeksi (Global Competitiveness Index) ve Turizm Rekabetçilik Endeksi (Travel & Tourism Competitiveness Index) sonuçlarını yayınlamaktadır. Özellikle Küresel Rekabetçilik Endeksi'nin hesaplanmasında kriter olarak alınan veriler incelendiğinde, ilgili verilerin ayrıca finansal gelişmişlik düzeyi ile oldukça ilişkili olduğu göze çarpmaktadır. Bu yüzden uluslararası literatür tarandığında finansal gelişim endeksi ile ilgili en fazla başvuru Dünya Ekonomi Forumu'nun yayınladığı Finansal Gelişim Endeksi (The Financial Development Index) olmasına rağmen, yine aynı kurumun yayınladığı Küresel Rekabetçilik Endeksi de bu alandaki başlıca çalışmalar arasındadır (WEF 2012).

Dünya Ekonomi Forumunun yayınladığı Finansal Gelişim Raporu'nda yer alan Finansal Gelişim Endeksi, üç ana ve yedi alt başlık altında ülkelere ait veriler derlenerek hesaplanmaktadır. Ana başlıklardan ilki olan faktörler, politikalar ve kurumlar başlığı kapsamında kurumsal çevre, iş çevresi ve finansal istikrara ilişkin veriler kullanılmaktadır.

Finansal aracılık başlığında, bankacılık finansal hizmetleri, bankacılık dışı finansal hizmetler ve finansal pazarlar incelenmekte; finansal erişim ise ayrı bir başlık olarak değerlendirilmektedir. Bu endeksin önemli verilerin hem birincil hem de ikincil kaynaklara başvurularak elde edilmesidir. Bu raporda endeks kapsamındaki ülkelerde iş dünyası ile yapılmış Uzman Görüşü Anketi (Expert Opinion Survey) sonuçları da sayısallaştırılarak endekse dâhil edilmiştir. Böylece hem kalitatif hem de kantitatif tekniklerden yararlanılmıştır. Toplam 62 ülke düzeyinde

121 değişkeni kapsayan endekte kullanılan değişkenlerin ağırlıkları ise yedi alt başlığa eşit olarak %14,27 olarak belirlenmiştir. Finansal gelişim endeksinde kullanılan veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (WEF 2012, 311).

Şekil 1. Finansal Gelişim Endeks İçerikleri (WEF 2012)

Dünya Ekonomi Forumu tarafından yayınlanan Finansal Gelişim Raporu’nun dışında finansal gelişmeyi de kapsayan rekabet endekslerine literatürde rastlamak mümkündür. Dünya Ekonomi Forumu’nun yukarıda bahsi geçen küresel rekabet ve turizmde rekabete ilişkin raporlarının yanı sıra, Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü (International Institute of Management Development - IMD) tarafından her yıl yayınlanan Dünya Rekabetçilik Yıllığı (IMD World Competitiveness Yearbook) (IMD 2011), Master Card’ın hazırladığı Dünya Ticaret Merkezleri Endeksi (Worldwide Centers of Commerce Index) (Master Card 2008) raporları bu alanda özellikle kapsamlarının genişliği açısından önemli kaynakların başında gelmektedir. Ülkelerarası yapılmış bu araştırmaların yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri’nde eyaletler arası rekabetin endekslediği yayınlara rastlamak mümkündür. Beacon Hill Institute tarafından yayınlanan State Competitiveness Report (BHI 2010), Florida State University Center Economic Forecasting and Analysis in The Tallahassee Economic, Quality of Life and Investment Climate (CEFA 2008), Northern Illinois University in Keeping Illinois Competitive (NIU 2006) raporları eyaletler arası rekabetçiliğin incelendiği araştırmalar arasında sıralanabilir.

Uluslararası literatür incelendiğinde, yapılan çalışmaların ve hazırlanan endekslerin özellikle Dünya Ekonomi Forumu'nun raporlama yöntemini örnek aldığı gözlenmektedir. Bu çalışmada da yukarıda ayrıntıları sunulan Dünya Ekonomi Forumu tarafından her yıl yayınlanan Finansal Gelişme Endeksi ilkeleri benimsenmiş ancak diğer çalışmalardan da faydalanılarak Türkiye'de 81 il düzeyinde finansal gelişme endeksi oluşturulmuştur. Literatürde yer alan endekslerde ülkelerarası karşılaştırmalar dikkate alındığından veri listesinin aynen kullanılması mümkün olmamıştır. Buna karşın il düzeyinde elde edilebilen veriler genişletilerek ve ülke koşulları da dikkate alınarak, endeksin yöntemi oluşturulmuştur.

3.2. Ulusal Alanda Endeksler

Uluslararası alanda genellikle rekabet endekslerinde yer alan finansal gelişmeye ilişkin değerlendirmeler, ulusal çalışmalarda da benzer nitelikte seyretmiştir.

Türkiye'de bölgeler, iller ve ilçeleri kapsayan ilk kapsamlı çalışmalar Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 2003 yılında yayınlanan İllerin ve Bölgelerin Sosyo - Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (DPT 2003) ile 1996 ve 2004 yılında yayınlan İlçelerin Sosyo -Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması raporlarıdır. 1996 ve 2004 yılındaki İlçelerin Sosyo -Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması 32 değişkenin kullanıldığı bir analizi içerirken, 2003 yılındaki İllerin ve Bölgelerin Sosyo - Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması ise 58 değişkeni kapsamaktadır. Bu çalışmalarda Türkiye'deki tüm il ve ilçeler düzeyinde endeks skorları oluşturulmuştur. DPT'nin yaptığı bu araştırmalar yıllar itibarıyla sürdürülebilmiştir. Ancak 2011 yılında 61 göstergeye çıkartılan İllerin Sosyo - Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (SEGE 2011) Kalkınma Bakanlığı tarafından yayınlanmış ve bundan sonra her iki yılda bir yenileneceği belirtilmiştir (Kalkınma Bakanlığı 2011).

Türkiye'de DPT ve Kalkınma Bakanlığı'nın yayınları dışında son yıllarda rekabet endeksi ile ilgili çalışmalarda sivil inisiyatifin etkili olmaya başladığı gözlenmektedir. Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi (EDAM)'nin 2009 yılında yayınladığı Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi (EDAM, 2009), Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK)'nin yayınladığı İller arası Rekabetçilik Endeksi (URAK 2010), Master Card ve Boğaziçi Üniversitesi'nin hazırladığı Türkiye'nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması (Master Card 2010), CNBC-e Business dergisinin Yaşanabilir İller Araştırması (CNBC-e 2010) ile İTO ve İstanbul Üniversitesi'nin birlikte yürüttüğü İstanbul'da Yaşam Kalitesi Araştırması (Şeker 2011), İstanbul Kalkınma Ajansı tarafından

desteklenen Küresel Rekabet Endeksi - 26 Bölge 81 İl ve İstanbul Rekabet Endeksi - 39 İlçe araştırmaları (Şeker vd. 2012) rekabet alanında sayılabilecek Türkiye’de il ve ilçeleri kapsayan araştırmalar arasındadır. Bu çalışmalarda finansal gelişmeye ilişkin veriler genellikle bir alt başlık altında ve belirli kısıtlar dâhilinde değerlendirilmiştir.

4. TÜRKİYE’DE İLLER ARASI FİNANSAL GELİŞİM ENDEKSİ

Bu bölümde tarafımızca üretilen Türkiye’de iller arası finansal gelişim endeksinin kapsam ve hesaplama yöntemi ortaya konulduktan sonra, endeks sonuçları sıralanacak ve iller arası karşılaştırmalara yer verilecektir.

4.1. Kapsam ve Yöntem

Türkiye’de iller arası finansal gelişim endeksi, 81 il düzeyinde 76 farklı değişkeni kapsamaktadır. Endeksin hesaplama yönteminde başta Dünya Ekonomi Forumu tarafından hazırlanan Finansal Gelişim Raporu dikkate alınarak, veriler il düzeyinde veri indirgenmiştir.

4.1.1. Endeks Kapsamı ve Değişkenler

Bu çalışmada Dünya Ekonomik Forumu’nun her yıl yayınladığı Finansal Gelişim Raporu başta olmak üzere, ulusal ve uluslararası literatür taranarak, Türkiye’de iller arası finansal gelişim durumunu gösterecek kapsamda bir endeks hazırlanmıştır. Türkiye’de 81 il düzeyinde hazırlanan endekte yer alan değişkenler öncelikle beş ana başlık altında derlenmiştir. Bu başlıklar, genel bankacılık verileri, kredi performansı, finansal ve teknolojik altyapı, ekonomik gelişmişlik ile bankacılık dışı faaliyetler olarak belirlenmiştir.

Genel bankacılık başlığında, kredi ve mevduat büyüklüklerine ilişkin toplam 20 değişken, kredi performansı grubunda ise kredi / mevduat oranı, takipteki alacaklar rasyoları ile tüketici kredilerini kapsayan 18 değişken endekse dâhil edilmiştir. Şube ve banka sayısı, internet bankacılığı ve teknolojik altyapıyı içeren 18 değişkenin yer aldığı finansal ve teknolojik altyapı başlığının yanı sıra, borsa ve sigorta gibi bankacılık dışı sektörler kapsamında 8 değişken endeksin hesaplanmasında kullanılmıştır. Finansal göstergelerin dışında, illere ait ekonomik gelişmişliği gösteren 12 değişkenin de endekse dâhil edilmesiyle endeks daha kapsamlı bir hale getirilmiştir. Türkiye’de 81 ile ait toplam 76 değişkenle hazırlanan bu endekte 2011 yılına ait veriler kullanılmıştır.

Şekil 2. Endekste Kullanılan Değişkenler

Endeks kapsamındaki verilerin büyük bir kısmı Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ve Türkiye Bankalar Birliği (TBB) istatistiklerinden derlenmiştir. Konuyla ilgili bu iki ana kurum dışında, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), Bankalar arası Kart Merkezi (BKM), Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB), Bireysel Emeklilik Sistemi (BES), Doğal Afet Sigortaları Kurumu (DASK) ve Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) istatistiklerinden de faydalanılmıştır.

4.1.2. Endeks Hesaplama Yöntemi

Bu çalışmada, çok boyutlu ve soyut bir kavram olan finansal gelişim kavramının tek boyutlu, ölçülebilir ve somut bir hale getirilmesine yönelik Türkiye’de 81 ile ait finansal gelişim endeksinin üretilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmanın temelini oluşturan birincil ve ikincil kaynaklardan elde edilen ham veriler % değer haline dönüştürülerek endekse dâhil edilmiştir. Aynı zamanda derlenen veriler bu aşamada kişi başına, şube başına gibi oranlara çevrilerek karşılaştırılabilir formata dönüştürülmüştür.

Tablo 1. Değişkenler Tablosu - Genel Bankacılık Verileri

GENEL BANKACILIK VERİLERİ		
Değişkenler	Kaynak	Birim
Kişi Başı Toplam Nakdi Krediler	BDDK	1.000 TL
Toplam Nakdi Krediler / Toplam	BDDK	1.000 TL
Kişi Başı Nakdi Krediler	BDDK	1.000 TL
Nakdi Krediler 1000 TL / Toplam	BDDK	1.000 TL
Kişi Başı Gayri Nakdi Krediler	BDDK	1.000 TL
Gayri Nakdi Krediler x 1000 TL / Toplam	BDDK	1.000 TL
Kişi Başı TL Tasarruf Mevduatı	BDDK	1.000 TL
TL Tasarruf Mevduatı 1000TL / Toplam	BDDK	1.000 TL
Kişi Başı Tasarruf Mevduatı Döviz Tevdiat Hesabı	BDDK	1.000 TL
Tasarruf Mevduatı Döviz Tevdiat Hesabı 1000 TL / Toplam	BDDK	1.000 TL

Kişi Başı Toplam Tasarruf Mevduatı	BDDK	1.000 TL
Toplam Tasarruf Mevduatı 1000TL / Toplam	BDDK	1.000 TL
Kişi Başı Diğer Mevduat Döviz T.H.	BDDK	1.000 TL
Diğer Mevduat Döviz T.H. X1000 TL / Toplam	BDDK	1.000 TL
Kişi Başı Diğer Mevduat TL	BDDK	1.000 TL
Diğer Mevduat TL X 1000 / Toplam	BDDK	1.000 TL
Kişi Başı Diğer Mevduat Toplam	BDDK	1.000 TL
Diğer Mevduat Toplam / Toplam	BDDK	1.000 TL
Kişi Başı Toplam Mevduat	BDDK	1.000 TL
Toplam Mevduat / Toplam	BDDK	1.000 TL

Tablo 2. Değişkenler Tablosu – Tüketici Kredileri Performansı

TÜKETİCİ KREDİLERİ PERFORMANSI		
Değişkenler	Kaynak	Birim
Kişi Başı Tüketici Kredileri	BDDK	1000
Tüketici Kredileri / Toplam	BDDK	%
Kişi Başı Konut Kredisı	BDDK	1000
Konut Kredisı x 1000 TL / Toplam	BDDK	%
Kişi Başı Taşııt Kredisı	BDDK	1000
Taşııt Kredisı 1000 TL / Toplam	BDDK	%
Kişi Başı Diğer Tüketici Kredileri	BDDK	1000
Diğer Tüketici Kredileri x 1000 TL / Toplam	BDDK	%
Kişi Başı Bireysel Kredi Kartı Adeti	BDDK	Adet
Bireysel Kredi Kartı Adeti / Toplam	BDDK	%

Tablo 3. Değişkenler Tablosu – Kredi Performansı

KREDİ PERFORMANSI		
Değişkenler	Kaynak	Birim
Toplam Nakdi Kredi / Tasarruf Mevduatı	BDDK	%
Toplam Nakdi Krediler / Toplam Mevduat	BDDK	%
Kişi Başı Takipteki Alacaklar	BDDK	1000
Takipteki Alacaklar Bin TL / Toplam	BDDK	%
Takipteki alacaklar / Toplam Nakdi Krediler	BDDK	%
Takipteki Konut Kredileri / Toplam Konut Kredileri	BDDK	%
Takipteki Taşııt Kredileri / Toplam Taşııt Kredileri	BDDK	%

Tablo 4. Değişkenler Tablosu – Finansal Altyapı

FİNANSAL ALTYAPI		
Değişkenler	Kaynak	Birim
Şube Başına Nüfus	TBB	Adet
Banka Sayısı 2011	TBB	Adet
Banka Şube Sayısı 2011	TBB	Adet
2005-2011 şube değişim oranı	TBB	%
ATM Başına düşen Nüfus	TBB	Adet
Şube Başına Kredi 2011	TBB	1.000 TL
Şube Başına Mevduat 2011	TBB	1.000 TL

Tablo 5. Değişkenler Tablosu – Menkul Kıymet Piyasaları

MENKUL KIYMET PİYASALARI		
Değişkenler	Kaynak	Birim
Aracı kurum İrtibat Bürosu	SPK-İMKB	Adet
Aracı Kurum Merkez	SPK-İMKB	Adet
Aracı kurum Şube	SPK-İMKB	Adet
100 bin kişiye düşen Borsa Yatırımcı Sayısı	SPK-İMKB	%

Tablo 6. Değişkenler Tablosu – Teknoloji Altyapısı ve Kullanımı

TEKNOLOJİ ALTYAPISI VE KULLANIMI		
Değişkenler	Kaynak	Birim
Aktif Bireysel Müşteri Sayısı / Toplam (İnternet Bankacılığı)	TBB	%
3D Secure İşyeri / Toplam Faal Firma Sayısı	BKM	%
POS Sayısı / Toplam Faal Firma Sayısı	BKM	%
Nüfus / Sabit Telefon Abone Sayısı	BTK	%
Nüfus / Mobil Telefon Abone Sayısı	BTK	%
Nüfus / xDSL Abone Sayıları	BTK	%
Fiber İnternet Aboneliği Varlığı	BTK	Adet
Nüfus / Toplam İnternet Abone Sayıları	BTK	%
ADSL Penetrasyon Seviyesi	BTK	%

Tablo 7. Değişkenler Tablosu – Bankacılık Dışı Sektörler

BANKACILIK DIŞI SEKTÖRLER

Değişkenler	Kaynak	Birim
1000 Kişi Başı BES Katılımcı 2012	BES	Adet
BES Katılımcı /Toplam	BES	%
BES Katılımcı 2007-2011 % değişim	BES	%
DASK Sigortahlık Oranı	DASK	%

Tablo 8. Değişkenler Tablosu – Ekonomik Gelişmişlik

EKONOMİK GELİŞMİŞLİK		
Değişkenler	Kaynak	Birim
Vergi Gelirleri / Toplam	GİB	%
Kişi Başına Ödenen Vergi	GİB	1.000 TL
Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler / Toplam	GİB	%
Gelir Vergisi / Toplam	GİB	%
Kurumlar Vergisi / Toplam	GİB	%
Gelir Vergisi Faal Mükellef Sayısı / Toplam	GİB	%
Kurumlar Vergisi Faal Mükellef sayısı / Toplam	GİB	%
Sanayi Elektrik Tüketimi / Nüfus	TÜİK	%
Yeni Kayıtlı Otomobil Sayısı (2011)	TÜİK	Adet
Yeni Kayıtlı Otomobil sayısı Artış Oranı (2011)	TÜİK	%
AVM Kiralanabilir Alan (m ²) / Nüfus (1.000 kişi) (2010)	TÜİK	m ²
İç Talep Potansiyeli	TÜİK	%

Böylece farklı boyutlarda ancak birbiriyle bağlantılı olan bu veriler, standardize edilerek tek boyuta indirgenerek endeksin altyapısını oluşturan veri tabanı seti hazırlanmıştır. Veriler standardize edildikten sonra endeksin rahat okunabilmesi amacıyla normalize değerlere dönüştürülmüştür.

$$x_{standardize} = \frac{(x-\mu)}{\sigma}$$

μ : aritmetik ortalama

σ : standart sapma

$$x_{normalizasyon} = 100 \frac{(x-x_{min})}{x_{max}-x_{min}}$$

x_{min} : en küçük değer

x_{max} : en büyük değer

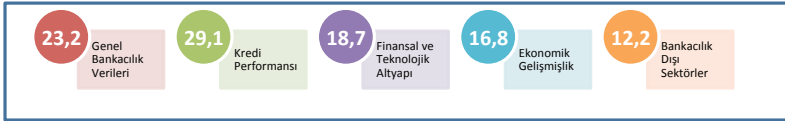
Veriler 0 ile 100 arasında konumlandırılarak, finansal gelişimi olumsuz yönde etkileyenler negatif olarak düşünülmüş ve normalize değerleri 100'den çıkartılarak endeks hesaplanmasına dâhil edilmiştir. Verilerin tümünün 0 ile 100 arasında ve pozitif yönde yer almasının ardından, her veri için belirlenen ağırlık oranları ile hesaplanarak ağırlıklandırılmış endeks skorlarına ulaşılmıştır. Verilerin ağırlık oranları dünyadaki örneklerinde olduğu gibi uzman görüşüne (expert opinion) dayandırılmıştır. Bu bağlamda akademisyen, uzman ve işadaminin katıldığı Uzman Görüşü Anketi ile ortalama ağırlıklar hesaplanmıştır.

$$Endeks = \frac{\sum_i A_{ji} X_{ji}}{\sum_i A_{ji}}$$

A_{ji} : j ana değişkeninin i 'inci alt değişkenin ağırlığı

X_{ji} : j ana değişkeninin i 'inci alt değişkeninin normalize edilmiş değeri

Uzman görüşü anketinin sonuçlarından hareketle oluşturulan finansal gelişim endeksinin ana kategorilerinden genel bankacılık verileri %23,2, kredi performansı %29,1, finansal ve teknolojik altyapı %18,7, ekonomik gelişmişlik %16,8 ve bankacılık dışı sektörler %12,2 oranında ortalama değerlere sahiptir.

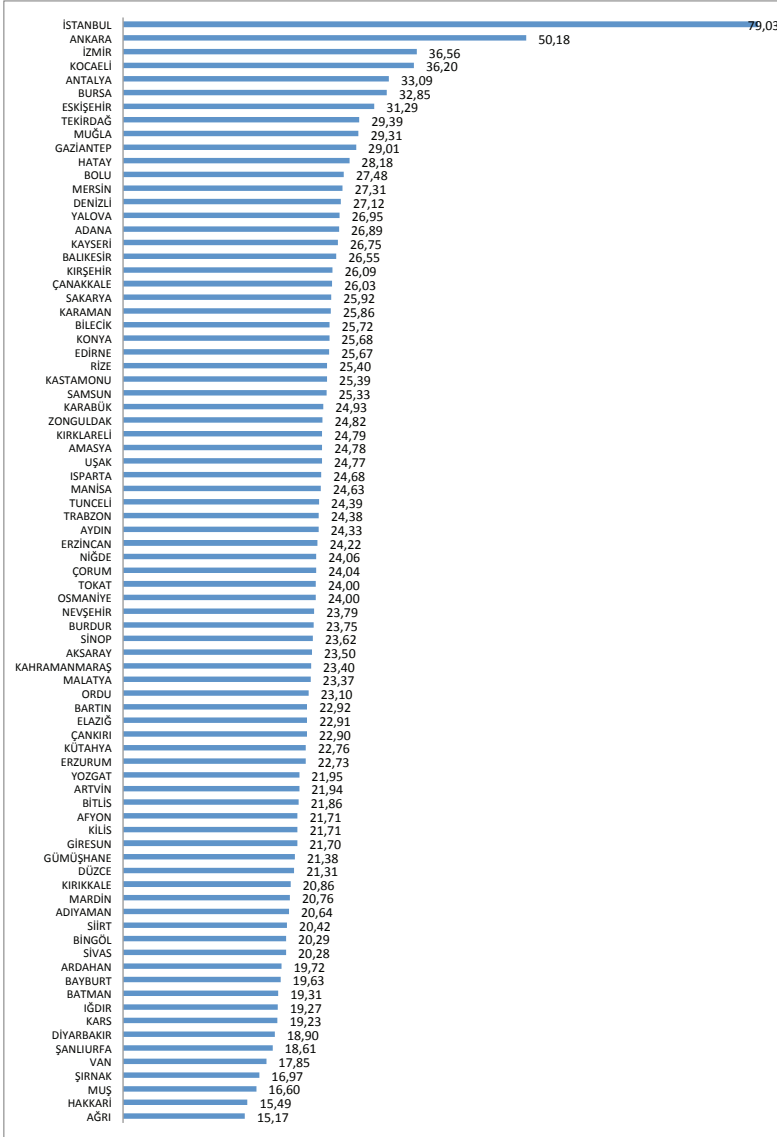

Şekil 3. Endeks Hesaplamada Kullanılan Ağırlıklar

4.2. Endeks Sonuçları

Bu çalışmada Türkiye’de 81 il düzeyinde 76 farklı değişken derlenerek iller arası finansal gelişim endeksi oluşturulmuştur. Genel sonuçları içeren ana endeks sonuçları aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Bununla birlikte genel endeksi oluşturan alt endekslere ilişkin iller arası sıralamalarda ise ilk ve son beşe giren iller aldıkları skorlarla birlikte sunulmuştur. Genel endeks 76 veriye dayalı sonuçları kapsarken, genel bankacılık verileri endeksi 20, kredi performansı ile finansal ve teknolojik altyapı endeksleri 18, ekonomik gelişmişlik endeksi 12 ve bankacılık dışı sektörler endeksi ise 8 veri ekseninde hesaplanmıştır.

Tablo 9. İller Arası Finansal Gelişim Endeksi

Elde edilen verilere göre İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli ve Antalya ilk beş sırayı paylaşmışlardır. İstanbul için genel endeks değeri 79,03 olarak gerçekleşirken, Ankara için endeks değeri 50,18 olarak hesaplanmıştır. Genel endeks sıralamasında ise son beş sırada doğu ve güneydoğu illerinin yer aldığı dikkat çekmektedir. Bunlar sırası ile Van, Şırnak, Muş, Hakkâri ve Ağrı olarak gerçekleşmiştir. Genel endeks ve-

rileri incelendiğinde Marmara Bölgesinin en yüksek finansal gelişime sahip olan bölge olduğu göze çarpmaktadır. Marmara Bölgesini Ege, Akdeniz ve İç Anadolu Bölgeleri izlemektedir.

Çalışma kapsamında genel endeksin elde edilebilmesi için elde edilen veriler 5 alt endekte değerlendirilmiştir. Bu alt endekslerden genel bankacılık verileri endeksine göre ilk beş il İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya ve Kocaeli olarak sıralanırken; Bitlis, Şırnak, Hakkâri, Ağrı ve Muş illeri son sıralardadır. Genel bankacılık verileri endeksine göre İstanbul'un endeks değeri 94,44 olarak gerçekleşirken, ikinci sırada yer alan Ankara'nın 57,32, beşinci sırada yer alan Kocaeli'nin ise 16,16 olarak hesaplamıştır. Bu açıdan İstanbul ile diğer iller arasında büyük bir fark olduğu gözlenmektedir.

Tablo 10. Genel Bankacılık Verileri Endeksi

İLK BEŞ	DEĞER	SON BEŞ	DEĞER
İSTANBUL	94,44	BİTLİS	1,17
ANKARA	57,32	ŞIRNAK	0,74
İZMİR	22,22	HAKKARİ	0,48
ANTALYA	17,50	AĞRI	0,40
KOCAELİ	16,16	MUŞ	0,23

Alt endekslerden finansal altyapı endeksine bakıldığında ilk beş sırada İstanbul, Ankara, Antalya, Kocaeli ve İzmir yer aldığı gözlenmektedir. Son beş sırada ise Bingöl, Ağrı, Hakkari, Şırnak, Muş yer almaktadır. İstanbul için endeks değeri 91,25 olarak gerçekleşirken, genel endekse benzer şekilde diğer illerle İstanbul arasında büyük bir fark bulunmaktadır.

Tablo 11. Finansal Altyapı Endeksi

İLK BEŞ	DEĞER	SON BEŞ	DEĞER
İSTANBUL	91,25	BİNGÖL	21,74
ANKARA	73,13	AĞRI	19,22
ANTALYA	60,63	HAKKARİ	17,49
KOCAELİ	58,73	ŞIRNAK	15,70
İZMİR	57,73	MUŞ	12,17

Tüketici kredileri performansı alt endeksinde de diğer alt endekslere paralel bir şekilde ilk beş sıradaki iller İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya ve Muğla olarak sıralanmaktadır. Hakkari, Bingöl, Şırnak, Ağrı ve Muş ise listenin sonlarında yer almaktadır. İstanbul ili, bu alt endekte de diğer illere göre oldukça yüksek bir skora sahip iken, Ankara'nın diğer

alt endekslere göre İstanbul’a daha fazla yaklaştığı gözlenmektedir.

Tablo 12. Tüketici Kredileri Performansı Endeksi

İLK BEŞ	DEĞER	SON BEŞ	DEĞER
İSTANBUL	97,91	HAKKARİ	2,18
ANKARA	61,12	BİNGÖL	1,47
İZMİR	48,01	ŞIRNAK	1,31
ANTALYA	41,62	AĞRI	1,11
MUĞLA	37,47	MUŞ	1,08

Çalışma kapsamında kullanılan alt endekslerden ekonomik gelişmişlik endeksine göre İstanbul 79,47 endeks değeri ile ilk sırayı alırken, İstanbul’u Ankara, Kocaeli, İzmir ve Tekirdağ takip etmektedir. Ekonomik gelişmişliğin en alt düzeyde gerçekleştiği iller ise Ardahan, Kırıkkale, Siirt, Van ve Hakkâri’dir.

Tablo 13. Ekonomik Gelişmişlik Endeksi

İLK BEŞ	DEĞER	SON BEŞ	DEĞER
İSTANBUL	79,47	ARDAHAN	2,53
ANKARA	32,68	KIRIKKALE	2,15
KOCAELİ	30,05	SIİRT	2,07
İZMİR	22,60	VAN	1,31
TEKİRDAĞ	17,83	HAKKARİ	1,07

Bankacılık dışı sektörlerle ilişkin alt endekse göre İstanbul, Muğla, Ankara, Antalya ve İzmir ilk sıralarda, Malatya, Erzurum, Siirt, Bayburt ve Ağrı ise son sıralarda yer almaktadır.

Tablo 14. Bankacılık Dışı Sektörler Endeksi

İLK BEŞ	DEĞER	SON BEŞ	DEĞER
İSTANBUL	69,56	MALATYA	12,85
MUĞLA	49,27	ERZURUM	12,41
ANKARA	45,73	SIİRT	12,27
ANTALYA	45,51	BAYBURT	7,29
İZMİR	42,74	AĞRI	5,67

Genel endeks ve alt endekslere göre Türkiye’de finansal gelişmişlik açısından bölgeler arasında büyük farklılıklar bulunduğunu ve özellikle bazı illerin bu farklılığın en önemli sebebi olduğu görülmektedir. Özellikle İstanbul ilinin diğer illere oranla finansal gelişmişlik açısından büyük bir üstünlüğü göze çarpmaktadır. Marmara Bölgesi finansal

gelişmişliğin en yüksek olduğu bölge olarak dikkat çekerken, İstanbul, Bursa, Kocaeli ve Tekirdağ bu konuda üst sıralarda yer almaktadır. Ege Bölgesinden İzmir ve Muğla, Akdeniz Bölgesinden Antalya ve Adana, İç Anadolu Bölgesinden Ankara ve Eskişehir, Güneydoğu bölgesinden ise Gaziantep finansal gelişim açısından üst sıralarda yer alan illerendir. Endeks sıralamalarında genellikle Güneydoğu ve Doğu Bölgesi illeri son sıralarda yer alırken, Karadeniz Bölgesinden Bayburt ve Gümüşhane ile İç Anadolu Bölgesinden Kırıkkale'nin finansal gelişmişlik düzeyi düşük olarak tespit edilmiştir.

5. SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye'de iller arası finansal gelişimin ölçülebilmesine yönelik bir endeks yöntemi geliştirilmiştir. Ulusal ve uluslararası literatürün taranması ile oluşturulan ve iller arası bir modelde uygulanabilecek düzeye indirgenen toplam 76 farklı değişken 81 il için derlenmiştir. Araştırmanın sonucunda finansal gelişimi gösteren genel endeksle birlikte, alt endeksler üretilmiştir. Endeks sonuçları incelendiğinde, gerek genel gerekse alt endekslerde İstanbul ilinin iller arası sıralamada ilk sırada geldiği gözlenmektedir. Bir finans kenti olan İstanbul'un sıralamada önde gelmesi beklenen bir sonuçtur. Ancak İstanbul ile diğer iller arasında olan endeks değer farkının yüksekliği dikkat çekicidir. Öyleki, genel endekste İstanbul'un 79,03 skorunu takip eden Ankara'nın endeks değeri 50,18 olabilmıştır. Öte yandan bölgesel açıdan gözlemlendiğinde Marmara Bölgesinin diğer bölgelere kıyasla, finansal gelişim düzeyinin oldukça yüksek olduğu gözlenmiştir.

Bu çalışma Türkiye'deki iller ve bölgeler arası gelişmişlik düzeyini finansal gelişim açısından yansıtabilecek, illerin ve bölgelerin kalkınması açısından ilgili karar alıcılara ve politikacılara bir veri altyapısı sağlamak üzere tasarlanmıştır. Oluşturulan endeksin içerdiği muhtemel eksikliklere rağmen, iller arası finansal gelişimin izlenebilmesi için ilerleyen yıllarda da tekrarlanmasına özen gösterilecektir. Böylece illerin finansal gelişiminin seyri takip edilebilecek, endekse eklenebilecek yeni verilerle kapsamı genişletilebilecektir.

6. KAYNAKÇA

- Ağır, H. 2010. "Türkiye'de Finansal Liberalizasyon ve Finansal Gelişme İlişkisinin Ekonometrik Analizi" BDDK Kitapları, No:8, Ankara.
- Arestis, P. ve P. Demetriades. 1997. "Financial Development and Economic Growth: Assessing The Evidence" Economic Journal. c. 107, s. 442, ss. 783-799.

Finansal Gelişim Endeksi: Türkiye'deki İllerin Finansal Gelişim Seviyelerinin
Ölçülebilmesi İçin Bir Yaklaşım

- Bankalar arası Kart Merkezi (BKM), Raporlar, Dönemsel Bilgiler, <http://www.bkm.com.tr/donemsel-bilgiler.aspx>.
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK), Faaliyet Raporları, İstatistikler, <http://btk.gov.tr/>.
- BNL Quarterly Review, c. 49, s. 96, ss.59-82.
- CNBC-e Business, Yaşanabilir İller Araştırması (2010), Doğuş Yayın Grubu, Eylül 2010.
- DPT, İlçelerin Sosyo - Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması, Ankara, 2004, www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/8142/ilce.pdf.
- DPT, İllerin ve Bölgelerin Sosyo - Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması, Ankara, 2003, www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/8143/2003-05.pdf.
- Durham, J. B. 2002. "The Effects of Stock Market Development on growth and Private Investment in Lower Income Countries" *Emerging Markets Review*. s. 3, c. 3, ss. 211-232.
- EDAM, Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi, Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi ve Deloitte Türkiye Ortak Yayını, 2009, http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Turkey/Local%20Assets/Documents/Turkey-tr_cf_RekabetEndeksi_090309.pdf
- Filer, R. and J. K. Honousek. 1999. "Do Stock Markets Promote Economic Growth?" Working Paper No. 267.
- Florida State University Center Economic Forecasting and Analysis, The Tallahassee Economic, Quality of Life and Investment Climate 2008, <http://www.cefa.fsu.edu/content/download/47225/327871/file/edctemplate.pdf>.
- Galetovic, A. 1996. "Finance and Growth: A Synthesis And Interpretation of the Evidence" Board of Governors of the Federal Reserve System, International Finance Discussion Papers, n.477.
- Gelbard, E. A., S. P. Leite. 1999. "Measuring Financial Development in Sub-Saharan Africa" IMF Working Paper. No: WP/99/105, August.
- Goldsmith, R. 1969. "Indicators of Financial Development" *North American Journal of Economics and Finance*. Cilt no:7, sayı No 1.
- Gregorio, D. J., P. Guidotti. 1995. "Financial Development and Economic Growth" *World Development*, c. 23, s. 3, ss. 433-448.
- Gupta, K. L. 1984. *Finance and Economic Growth in Developing Countries*. London: Croom Helm.
- IMD Business School, World Competitiveness Yearbook 2011, <http://www.>

imd.org/research/publications/wcy/

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), Yıllık Raporlar, Faaliyet Raporları, <http://www.imkb.gov.tr/Publications/factsheet.aspx>

Jung, W. S. 1986. "Financial Development and Economic Growth: International Evidence" *Economic Development and Culture Change*, c. 34, s. 2, ss. 333-346.

Kar, M., E. J. Pentecost. 2000. "The Direction of Causality Between Financial Development and Economic Growth in Turkey: Further Evidence" *Economic Research Paper*, Department of Economics, Loughborough University, No. 00/27. Loughborough.

Kar, M., H. Ağır. 2005 "Finansal Derinleşmenin Göstergeleri Üzerine Bir Değerlendirme" *Finans Politik Ekonomik Yorumlar Dergisi*, s. 496, ss. 50-67.

King, R. G., R. Levine. 1993. "Finance and Growth: Schumpeter Might Be Right", *Quarterly Journal of Economics*, c. 108, s. 3, ss.717-737.

Krishnan, K. P. 2011. "Financial Development in Emerging Markets: The Indian Experience" *ADB Working Paper 276*. Tokyo: Asian Development Bank Institute.

Levine, R. 1997 "Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda", *Journal Of Economic Literature*, 35, ss. 688-726.

Lynch, D. 1996. "Measuring Financial Sector Development" *Journal of Monetary Economics*, 22, ss.3-42.

Master Card Worldwide, *Worldwide Centers of Commerce Index 2008*, Master Card Worldwide 2008,

Master Card Worlwide, *Türkiye'nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması 2010*, Nisan 2011,

Mazur, E. A., R.J. Alexander. 2000. "Financial Sector Development and Economic Growth in New Zelland" *Applied Economic Letters*, c. 8, s. 8, ss. 545-549.

Murinde, V., F. S. H. Eng. 1994a. "Financial Restructuring and Economic Growth in Singapore: Demand Following or Supply Leading?" *Applied Financial Economics*, c. 46, s. 6,ss. 225-246

Murinde, V., F. S. H. Eng. 1994b. "Financial Development and Economic Growthin Singapore" *Savings and Development*, c. 18, s. 2,ss. 391- 401.

Müslümov, A., G. Aras. 2002. "The Causality Relationship Between Stock Market Development and Economic Growth: The Case of OECD Countries" *Global Business and Technology Association*, June 25-29, Rome, Italy,

Finansal Gelişim Endeksi: Türkiye'deki İllerin Finansal Gelişim Seviyelerinin
Ölçülebilmesi İçin Bir Yaklaşım

ss. 882-889.

Northern Illinois University. Keeping Illinois Competitive 2006, Illinois Status Report, 2006, http://www.keepingillinoiscompetitive.niu.edu/ilstem/pdfs/STEM_ed_report.pdf

Odedokun, M. O. 1989. "Causalities Between Financial Aggregates and Economic Activities in Nigeria: The Results from Grangerr's Test" Savings and Development, c. 23, s. 1, ss. 101-111.

Öcal, T., Ö. F. Çolak. 1999. Finansal Sistem ve Bankalar. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Prasetyo, A. F., J. Ford. 1998. "Financial Development, Liberalization and Economic Development in Indonesia, 1966-1996: Cointegration and Causality" University of Birmingham, Department of Economics, Discussion Paper No: 98-12.

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), İstatistiki Veriler, <http://www.spk.gov.tr/>

Shaw, E. S. 1973. Financial Deepening in Economic Development. Oxford University Pres: New York.

Şeker, M. 2010. İstanbul'da Yaşam Kalitesi Araştırması. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2010-13, İstanbul, 2011, <http://www.ito.org.tr/ito-yayin/0023050.pdf>

Şeker, M. vd. 2012. "2012 Küresel Rekabet Endeksi 26 Bölge-81 İl» İstanbul Kalkınma Ajansı, İstanbul.

Şeker, M. vd. 2012. "2012 İstanbul Rekabet Endeksi 39 İlçe", İstanbul Kalkınma Ajansı, İstanbul.

The Beacon Hill Institute, State Competitiveness Report 2010, Suffolk University, Economic Methods Applied to Current Issues, 2010, <http://www.beaconhill.org/CompetitivenessHomePage.html>

Türkiye Bankalar Birliği (TBB), İstatistiki Raporlar, http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Tum_Raporlar.aspx

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları, <http://TÜİKapp.TÜİK.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), İstatistik Yayınları, <http://TÜİK.gov.tr/Start.do>

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK), İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2009-2010, http://www.urak.org/haberler/URAK_IllerarasiRekabetcilikendeksi2009-2010.pdf

- Von Furstenberg, G. M., M. Fratianni. 1996. «Indicators of financial development» The North American Journal of Economics and Finance, Elsevier, vol. 7(1), ss19–29.
- Wood, A. 1994. “Financial Development and Economic Growth in Barbados: Causal Evidence” Savings and Development, c. 17, s. 4, ss. 379- 390.
- World Economic Forum, The ASEAN Travel & Tourism Competitiveness Report 2011, Geneva, Switzerland 2012
- World Economic Forum, The Financial Development Report 2012, Geneva, Switzerland, 2012, Geneva, http://www3.weforum.org/docs/WEF_FinancialDevelopmentReport_2012.pdf
- World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2012-2013, Switzerland, 2012, Geneva, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf

Copyright of World of Accounting Science is the property of Muhasebe Bilim Dunyasy Dergisi and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.